

ЮРИДИЧНА КОНСТРУКЦІЯ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У теоретичних публікаціях, що певною мірою зачіпають питання юридичних конструкцій, останні, як правило, аналізуються через призму конкретних галузевих юридичних наук, зокрема, як засоби юридичної (правотворчої) техніки. Так, деякі аспекти зазначеної проблеми висвітлюються в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених у загальнотеоретичній та галузевих площинах у контексті пізнання правових явищ, монографічні роботи, в яких юридична конструкція вивчалась би як засіб пізнання правових явищ в якості основного предмету дослідження на сьогодні майже відсутні.

Проте, насамперед, варто відмітити, що вагомий внесок щодо проблематики юридичних конструкцій внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: С. Алексєєв, П. Андрушко, В. Бабаєв, В. Баранов, Є. Благов, С. Братусь, Н. Власенко, С. Головіна, Г. Гурвіч, Ж. Дзейко, Т. Дідич, Р. Ієрінг, В. Карташов, Т. Кашаніна, М. Кельман, Д. Керимов, Б. Кістяківський, М. Коркунов, Н. Кузнецова, О. Лейст, О. Мурашин, С. Муромцев, А. Нашиц, В. Нерсєсянц, Н. Оніщенко, А. Піголкін, Д. Пономарьов, Р. Ромашов, В. Сальніков, О. Спиридонова, М. Тарасов, Ю. Тихомиров, М. Шаргородський, Ю. Шемшученко, О. Черданцев, О. Ющик та інших.

Загальновідомо, що пізнання є процесом відображення і відтворення дійсності в мисленні індивіда, результатом якого є отримання нових знань про навколишній світ. Пізнання правових явищ складає сутність спеціально організованого учбово-освітнього й виховного процесу, а не лише пізнання сутності правових конструкцій. Слід також зазначити, що діалектико-матеріалістична теорія пізнання розглядає практичну діяльність як основу пізнання і критерій істинності знань. Зокрема, В. Ленін зазначав, що від живого спостереження до абстрактного мислення і від нього до практики – саме таким є діалектичний шлях пізнання істини, пізнання об'єктивної реальності [5, с. 152-153].

Проте, слід звернути увагу на те, що юридична конструкція не може створюватися для регламентації окремого явища, яким би складним воно не було, оскільки конструкція копіює не окремо взятий життєвий випадок, а все розмаїття однорідних ситуацій.

Метою даної статті є розгляд деяких аспектів практичної цінності юридичних конструкцій як структурного елементу правотворчої діяльності.

Юридичні конструкції можуть використовуватися в будь-яких різновидах юридичних документів, однак, зазвичай, зустрічаються в нормативно-правових актах і договорах. В основі юридичних конструкцій можуть бути відображені і принципи, і презумпції, і фікції. Прикладами юридичних конструкцій можуть бути склад правовідносин; стосовно юридичних фактів – склад правопорушення, склад правочину; щодо об'єктів правовідносин – склад податку тощо; щодо суб'єктів правовідносин – конструкція юридичної особи.

Складовими компонентами юридичної конструкції є її елементи. Загальновідомо, що елементи конструкції можуть бути обов'язковими (суттєвими) і необов'язковими. Відсутність одного з обов'язкових елементів свідчить про відсутність правового явища як юридичного факту. Наприклад, відсутність елементу складу правопорушення вказує про відсутність правопорушення в діях конкретної особи. Тобто, обов'язкові елементи – це завжди елементи, що закріплені законом.

Юридична конструкція як засіб правотворчої техніки полягає в моделюванні, певній логічній побудові нормативного матеріалу. Що стосується процесу творення закону, слід відзначити, що юридичні конструкції поряд з нормативною і системною побудовою та галузевою типізацією відносяться до головних засобів вираження волі законодавця. Зокрема, процес творення закону є діяльністю по створенню норм права як різноманітних моделей, варіантів правового регулювання суспільних відносин. Норми права змінюють існуючу реальність через систему нових правовідносин. У науковій літературі вважається прийнятним розглядати законотворчість як різновид проектно-конструкторської діяльності. З цього приводу Ю. Тихомиров зазначає, що формування і застосування механізму юридичного проектування поєднує дві головні вимоги до правового акта – його змістовність, що зумовлена правильним відображенням суспільних відно-

син, які підлягають врегулюванню, а також суворе і чітке оформлення тексту за допомогою правил юридичної техніки. Дане проектування дозволяє створювати юридичні формули дій суб'єктів права, зокрема, не тільки адекватно і дзеркально відображати ситуації, але й впливати на поведінку осіб і на суспільні процеси й формування нових відносин. Саме у забезпеченні правового випередження відображення дійсності полягає мета юридичного проектування [6, с. 3].

З огляду на вищевикладене, вбачається доцільним виділити критерії якості закону чи іншого складного процесу пізнання; по-друге – правильний вибір форми правового акта; по-третє – порядок розробки й прийняття правового акта, тобто правового рішення; по-четверте – передбачення (прогнозування) наслідків і забезпечення реалізації правового акта [6, с. 3].

С. Алексєєв зазначає, що зміст засобів і прийомів юридичної техніки пов'язаний з певною організацією правового матеріалу та його зовнішнім викладом, передусім, з виразом структури права. Дослідник звертає увагу, що структура права є засадою, яка визначає склад та зміст засобів і прийомів юридичної техніки. Однак, зв'язок між структурою права і юридичною технікою є не безпосереднім, а опосередкованим. Зокрема, юридична техніка стосується зовнішньої форми права, насамперед, нормативних юридичних актів, проявляючись як у власному спеціально-юридичному змісті акта, так і у зовнішньому словесно-документальному прояві вираженої в ньому волі. За своїм змістом юридична техніка складається з двох наступних елементів: технічних засобів і технічних прийомів. С. Алексєєв проводить аналогію з матеріальною технікою, де, з одного боку, стають засоби техніки, тобто машини, обладнання, а з іншого – методи, прийоми їх використання, тобто технологія. В сфері права технічними засобами є юридичні конструкції, термінологія; правовою технологією – способи викладу норм, система відсилок [1, с. 267-268].

Таким чином, юридичній техніці притаманна багатогранність, зокрема, вона володіє трьома формами існування, а саме:

по-перше, юридична техніка виступає як сукупність засобів і прийомів нематеріального, технічного характеру (вони виражені в певних явищах і категоріях, зокрема, юридичних конструкціях, прийомах викладу норм тощо);

по-друге, юридична техніка виражається в правилах (нормах), згідно з якими вона й застосовується;

по-третє, юридична техніка зовні матеріалізується у рівні досконалості правових (нормативних) актів в якості форми права. Як тільки засоби і прийоми юридичної техніки втілюються в правових актах, вони стають властивістю даної системи законодавства. Рівень юридичної техніки в будь-якій країні визначається, насамперед, за ступенем реального використання технічних засобів і прийомів у законодавстві, в правових актах [1, с. 268-269].

Слід відзначити, що в сучасній науковій літературі виділяють такі види юридичної техніки: 1) законодавчу (нормотворчу, законотворчу техніку); 2) правозастосовну (правореалізаційна або техніка індивідуальних правових актів); 3) інтерпретаційну, або техніку актів офіційного тлумачення; 4) техніку систематизації та обліку нормативних правових актів; 5) техніку оприлюднення (опублікування) нормативних правових актів. В якості самостійних видів юридичної техніки інколи також розглядаються: техніка мови судочинства, нотаріальної діяльності, слідчих дій тощо [2, с. 90].

Незважаючи на те, що всі напрями юридичної діяльності в сукупності утворюють юридичну техніку та мають важливе значення, особливе місце належить законотворчості законодавчій техніці. Саме до цього виду юридичної техніки викликаний підвищений науковий та практичний інтерес. Таким чином, структура закону повинна забезпечувати послідовне, логічне викладення нормативного матеріалу, його доступність і сприяти правильному його розумінню. Зокрема, законодавча техніка вважається засобом для вивчення основ правотворчості та правозастосування.

З точки зору Т. Кашаніної інструментарій, який складає зміст юридичної техніки, поділяється на шість груп. До першої групи дослідниця відносить змістовні правила (правила досягнення соціальної адекватності); до другої – правила логіки; до третьої – структурні правила (юридична діяльність повинна бути певним чином систематизована); четверту групу утворюють мовні правила (юридична діяльність здійснюється для суспільства, тому будь-який юридичний акт повинен бути зрозумілим); до п'ятої групи належать формальні (реквізитні) вимоги, які не вправі ігнорувати жоден юрист; до шостої – процедурні правила (підготовка і прийняття юридичних документів повинні відбуватися в межах певної процедури) [3, с. 27-28].

Що стосується поняття юридичної техніки, Т. Кашаніна вказує, що це прийоми, способи,

методи, засоби складання юридичних документів. Зокрема, дослідниця класифікує їх наступним чином: засоби юридичної техніки (тексти законів, які необхідно удосконалити, опублікувати, систематизувати; журнали, газети, в яких публікуються нормативні акти тощо); прийоми юридичної техніки (дії, що здатні повторюватися при підготовці правового документа); способи юридичної техніки (діяльність, що містить в собі сукупність прийомів); методи юридичної техніки (шляхи досягнення поставленої мети, впорядкування матеріалу чи правовідносин) [3, с. 26-27].

Отже, незважаючи на різні погляди вчених, в науці склалися певні підходи щодо загальноприйнятих правил, прийомів і засобів юридичної техніки.

Одним із складних прийомів правотворчої техніки вважаються юридичні конструкції. В науковій літературі зазначається, що значна кількість прийомів юридичної техніки створена в процесі юридичної практики. При цьому, підкреслюється, що юридичні конструкції є прикладом позитивного впливу правової науки на юридичну практику. Т. Кашанина характеризує юридичні конструкції як певні розумово-зорові побудови, що сформовані юридичною наукою на підставі застосування й організації будь-яких елементів прав чи обов'язків. Науковець зазначає, що в правотворчій техніці юридичні конструкції застосовуються для полегшення дослідження й аналізу правових явищ, тому що метою встановлення юридичних конструкцій є зведення нормативних положень і основних рішень, пов'язаних з будь-яким конкретним питанням, сферою діяльності чи правовою проблемою. Зокрема, на думку дослідниці, юридичні конструкції є одним із найважливіших елементів правотворчої техніки. Це пов'язано, насамперед, з тим, що юридичні конструкції виступають способом упорядкування суспільних відносин і надання їм у процесі аналізу точності та чіткості. Таким чином, юридичні конструкції дозволяють ідентифікувати та класифікувати юридичні явища шляхом «визначення юридичної природи» [4, с. 177-178].

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що застосування засобів, прийомів, правил при створенні нормативних, в тому числі законодавчих актів, використання юридичної термінології, юридичних конструкцій уособлюють раціональний сенс, відображають об'єктивну правову реальність та здатні забезпечити юридичну досконалість, утворити якісну правову норму.

Насамперед, процес конструювання норм права, правових інституцій чи галузей права як і будь-який інший творчий процес, здійснюється передусім із застосуванням всієї системи загально-наукових методів: аналізу і синтезу, порівняння, моделювання, індукції і дедукції, системного аналізу. Крім загальних методів пізнання, на стадії проектування норм права використовуються інші методи правознавства, зокрема, метод тлумачення норм права і порівняльно-правовий метод. Зазначимо, що без їх застосування неможливо було б сконструювати зв'язки нових норм права з діючими нормами, тому що кожна норма права реалізує свої регулятивні функції лише у взаємозв'язку з іншими нормами права і навіть іншими галузями права.

Список літератури:

1. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. / С. С. Алексеев. – М.: «Юридическая лит-ра», 1981. – Т. 2. – 360 с.
2. Денисов Г. И. Юридическая техника: теория и практика / Г. И. Денисов // Журнал российского права. – 2005. – № 8. – С. 86-97.
3. Кашанина Т. В. Логика права как элемент юридической техники / Т. В. Кашанина // Журнал российского права. – 2008. – № 2. – С. 25-35.
4. Кашанина Т. В. Юридическая техника: [учебник] / Т. В. Кашанина. – М.: Эксмо, 2008. – 512 с.
5. Ленин В. И. Собрание сочинений / В. И. Ленин. – М.: Изд-во политической лит-ры, 1973. – Т. 29. – 783 с.
6. Тихомиров Ю. А. Юридическое проектирование: критерии и ошибки / Ю. А. Тихомиров // Журнал российского права. – 2008. – № 2. – С. 3-9.

Зінченко О. В. Юридична конструкція як структурний елемент правотворчої діяльності

У статті розглядаються деякі аспекти практичної цінності юридичних конструкцій як структурного елемента правотворчої діяльності. Автором визначаються особливості юридичних конструкцій як засобу правотворчої техніки, що полягає в моделюванні та певній логічній побудові нормативного матеріалу.

Ключові слова: юридична конструкція, юридична техніка, правотворчість, нормативно-правовий акт.

Зинченко А. В. Юридическая конструкция как структурный элемент правотворческой деятельности

В статье рассматриваются некоторые аспекты практической ценности юридических конструкций как структурного элемента правотворческой деятельности. Автором определяются особенности юридических конструкций как средства правотворческой техники, что проявляется в моделировании и определенном логическом построении нормативного материала.

Ключевые слова: юридическая конструкция, юридическая техника, правотворчество, нормативно-правовой акт.

Zinchenko O. The legal structure as a structural element of lawmaking

The article analyses some aspects of the practical value of juridical constructions as a structural element of lawmaking activity. The author focuses on juridical constructions peculiarity as the remedy of legislative techniques that is modeling, logical completing of juristic material.

Key words: juridical construction, juridical technique, lawmaking activity, the legal act.